

KRZYSZTOF PIOTR KOWALIK, KALISZ

GEOGRAFICZNO-TEOLOGICZNE ASPEKTY OPISU ZIEMI OBIECANEJ W KSIĘDZE JOZUEGO

Motyw ziemi należy do jednych z podstawowych tematów przesłania ksiąg Starego Testamentu. Ziemia wiąże się nieodłącznie z zaistnieniem ludzkiego życia. Jest ona ukazana nie tylko jako środowisko człowieka, ale również jako element łączący człowieka ze światem materialnym. Jest ona bezcennym darem Boga, nierozzerwalnie związanym z ludzkim życiem. Stanowi ona jednocześnie tęsknoty i oczekiwania ludzi. Jej utrata wyraża dramat zerwania więzi człowieka z Bogiem. W ten sposób ziemia stała się nieustannym przedmiotem oczekiwania i tęsknoty Izraela. Jej posiadanie stało się motywem wędrówki rozpoczętej przez Abrahama. Do niej powracali poszczególni patriarchowie. Ziemia Obiecana stanowiła cel wędrówki wyzwolonego z niewoli egipskiej ludu wybranego i wyznacznik jego wolności. W tym kontekście Księga Jozuego stanowi przełom w narracji biblijnej związanej z motywem ziemi. Jest ona pierwszym kompleksowym opisem zajęcia przez Izraelitów kraju obiecanego im przez Boga i rozdzielenia jego terytorium między poszczególne pokolenia. Niniejszy artykuł stanowić będzie próbę przyjrzenia się temu, w jaki sposób Księga Jozuego relacjonuje zdobycie tej ziemi oraz jak i w jakich kategoriach stara się opisać jej przestrzeń i granice. Jednocześnie Księga Jozuego oprócz wielu danych geograficznych przedstawia zajęcie ziemi w kontekście realizacji obietnic danych przez Boga ludowi Izraela. Dlatego w podjętych rozważaniach zawarta zostanie również próba odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób autor księgi starał się ukazać znaczenie zdobytej ziemi w życiu wiary Izraelitów, a tym samym podjęcia kwestii teologii opisu ziemi w niej przedstawionej.

Proces zdobywania Ziemi Obiecanej

Księga Jozuego jest bardzo krytycznie oceniana pod względem podawanych przez nią informacji o podboju ziemi Kanaanu dokonane-

go przez Izraelitów. Jednak jej dane dotyczące zdobytych terytoriów jak i politycznego systemu panującego na tym terenie odpowiadają stanowi tych ziem w okresie późnego brązu. Niemniej opis podboju i zdobycia ziemi zawarty w Księdze Jozuego ma charakter selektywny i jest podporządkowany przesłaniu teologicznemu. Racją za takim rozumieniem tekstu jest niska wzmianka o koalicji pięciu królów powstałej przeciw Izraelowi (Joz 9,1-2) czy też całkowity brak informacji na temat zdobycia Sychem, w którym odbywa się ceremonia odczytywania Prawa (Joz 8,30-35; 24,1nn.).

Zdobycie ziemi Kanaanu poprzedzała interwencja Boga nad wodami Jordanu. Po niej nastąpił podbój Jerycha w południowej dolinie Jordanu oraz miasta Aj położonego na terenach górzystych (Joz 6,1-8,29). Przełomowym momentem zmagających o Ziemię Obiecaną było przymierze zawarte z Gibeonitami (Joz 9,1-27). Układ ten otworzył Hebrajczykom drogę do obszarów Centralnego Pasma Górskiego, stanowiących przyszłe dziedzictwo Beniamina. Reakcją na to przymierze, jak i na militarne sukcesy Izraelitów, było powstanie koalicji pięciu królów kananejskich. Jej celem było zahamowanie dalszej ekspansji izraelskiej. Pokonanie tej koalicji doprowadziło do podporządkowania sobie przez Izraelitów obszaru górzystego oraz znacznej części Szefeli (Joz 10,1-11). Opanowany obszar przedstawiono schematycznie dzieląc go na cztery regiony: wzgórze, Negeb, Szefelę oraz teren pustynny położony między górami a Doliną Jordanu, określane jako stoki górskie. Zdobyte ziemie wyznaczane były także przez takie punkty jak Kadesz Barnea i Gaza, oraz obszar rozciągający się od Goszen aż do Gibeonu. Dla określenia przejętego terenu użyty został zwrot „cały kraj”, który faktycznie oznaczał zdobyte ziemie.

Powyższy opis działania stoi w sprzeczności z zapowiedzią przekazywaną przez Księgę Powtórzonego Prawa, która mówiła o stopniowym zdobywaniu kraju (Pwt 7,22), z którego Bóg będzie wypędzał żyjące w nim narody. W przeciwieństwie do tego opisu w świetle relacji Księgi Jozuego proces ten dokonuje się przez błyskawiczną kampanię (Joz 10,42). Pewne szczegóły zawarte w opisie podboju ziemi przedstawionym przez Księgę Jozuego sugerują inny przebieg tego procesu. Informacja o powrocie do obozu w Gilgal po walkach podejmowanych na południu (Joz 10,43) może wskazywać, że wcześniejsza relacja ukazywała zwycięstwa odniesione w poszczególnych bitwach toczących się na otwartej przestrzeni, podczas gdy liczne miasta-twierdze pozostały w dalszym ciągu niezdołane. Tak

więc podjęta walka nie zakończyła się błyskawicznym i całkowitym sukcesem.

Kolejna relacja dotycząca zmagania o zdobycie ziemi opisuje walki w regionie północnym związanym z Galileą. Dotyczy ona wojny z koalicją miast-państw zjednoczonych wokół władcy twierdzy Hador, określonej jako główne miasto w tym regionie (Joz 11,1-15). Odniesione zwycięstwo daje Izraelowi przewagę, choć i w tym przypadku nie wydaje się, by przejął on kontrolę nad całym terenem. Prowadzona kampania zostaje podsumowana jako sukces, w wyniku którego została zajęta cała ziemia (Joz 11,16-23). Przedstawiona rekapitulacja rozszerza wcześniejszy tekst ukazujący podbój dokonany na południu (Joz 10,40-43). Wśród zdobytych obszarów wymienia tereny rozpoczynające się od góry Chalak, przez obszar Seiru aż do wzniesienia Baal-Gad w dolinie Libanu oraz górę Hermon. Mimo że podsumowanie to stwierdza, iż walki zostały zakończone (Joz 11,23) to jednak wskazuje także na niepokonane ludy oraz niezdobyte miasta takie jak Gaza, Gat i Aszdod (Joz 11,22). Wzmianka ta potwierdza, że podbój całej ziemi nie został dokonany w jednym etapie, lecz stanowił znacznie dłuższy proces niż walka złożona z dwóch kampanii militarnych prowadzonych przez Jozuego.

Księga Jozuego wspomina także o obszarach znajdujących się w dalszych strefach terenów południowych i północnych, jaki i o obszarze wybrzeża, które znajdowały się poza kontrolą Izraelitów. Zalicza też do nich ziemie dolin Jizrel i Bet-Szean (Joz 13,1-6.13). Również pozostałe relacje dotyczące nadania ziemi zawierają wzmianki wskazujące na pewne rejony, które nie zostały przejęte w podboju. Obejmują one Jerozolimę (Joz 16,63), Gezer (Joz 16,10), Bet-Szean, Jiblam, Dor, Tanak oraz Megiddo wraz z obszarami nizin (Joz 17,11-16). Na znaczny obszar, który czekał na zdobycie wskazuje również karcąca wypowiedź Jozuego skierowana w Szilo do siedmiu pokoleń pozostających ciągle bez należnej im ziemi (Joz 18,1-3).

Wyjaśnienie powyższej sytuacji przekazuje Jozue w końcowej mowie z rozdz. 23. Zapowiada on przejęcie całej ziemi, którą już podzielił pomiędzy Izraelitów, mimo że nie została ona jeszcze zdobyta i jest jeszcze w dalszym ciągu zamieszkała przez obce narody (Joz 23,4). Zwycięstwo nad nimi stanowić będzie znak mocy i wierności Boga wobec danych Izraelowi obietnic (Joz 23,9-20.14). Jednocześnie narody te stanowić będą próbę dla wiary Izraelitów wezwanych do posłuszeństwa Prawu Bożemu. Niosą one bowiem w sobie pokusę

do odstępstwa ku bałwochwalstwu, którego konsekwencją jest utrata ziemi danej przez Boga (Joz 23,6.12-13.15-16).

Powyższy obraz przejmowania ziemi przez Izraelitów wydaje się być uwarunkowany sytuacją polityczną wynikającą z tendencji Egiptu do kontrolowania miast związanych z nadmorskim szlakiem handlowym prowadzącym w stronę Mari, Damaszku i Chamat. Tak więc miasta nie stanowiące szczególnego zainteresowania Egiptu mogły stanowić łatwy łup dla Izraelitów. Dlatego wydaje się, że w pierwszej fazie podboju Izrael zajął górzyste tereny kraju, część Transjordanii, Negeb, obszary południowej doliny Jordanu i z dość dużym prawdopodobieństwem można przyjąć, że zdobył rejon Górnej Galilei.¹

Złożony proces przejmowania Ziemi Obiecanej sugeruje opis podziału Kanaanu między poszczególne plemiona Izraela zawarty w Księdze Jozuego. Jest on przedstawiony w trzech sekcjach. Pierwsza obejmuje fragment Joz 13,8-33 i dotyczy pokoleń zamieszkujących ziemię położone na wschód od Jordanu, czyli Rubena Gada i części Manasses. Druga, zawarta w tekście 14,1 – 17,18, przedstawia działy trzech pokoleń zamieszkujących ziemię na zachód od Jordanu. Wyszczególnia ona pokolenia Judy, Efraimia i część Manasses. W tym opisie wyróżniony zostaje ród Kaleba, któremu poświęcone zostały dwie odrębne sekcje tekstu: 14,6-15 oraz 15,13-20. Mówią one o działach przypadającym dla człowieka, który choć nie był Izraelitą, to jednak odegrał pozytywną rolę podczas zwiadu Izraelitów wysłanego z Kadesz Barnea w celu zbadania Ziemi Obiecanej (Lb 13,1-33). Trzecia obejmuje fragment 18,1 – 19,9 i wyznacza obszary przydzielone dla Beniamina, Symeona, Zabulona, Issachara, Asera, Neftalego i Dana. Pierwszy z opisywanych działów został wyznaczony przez Mojżesza przed przekroczeniem Jordanu, dwa kolejne zostały nadane przez Jozuego w sanktuariach Gilgal i Sychem.

Charakterystyczne jest to, że powyższa relacja nie przedstawia poszczególnych regionów należących do poszczególnych pokoleń, zaczynając od obszarów położonych na południu ku północy, jak sugerowałyby kampanie wojenne przeprowadzone przez Jozuego. Rytm ten zakłóca opis działu przeznaczzonego dla pokolenia Symeona, zawarty w trzeciej sekcji, którego obszar znajdował się na terytoriach południowych, podczas gdy pozostałe działy były położone na półno-

¹ Por. F. J. M a b i e, *Geographical Extent of Israel*, w: B. T. A r n o l d, H. G. M. W i l l i a m s o n (red.) *Dictionary of the Old Testament: Historical Books*, t. II, Downers Grove 2005, s. 317-318.

cy. Zaznaczone w ten sposób terytoria nie oddają również podziałowi jaki nastąpił podczas schizmy za panowania Roboama, dzielącej zjednoczone królestwo na dwa państwa: północne i południowe. Możliwe jest zatem, że sposób przedstawienia ziem zajętych przez Hebrajczyków jest echem poszczególnych etapów ich podboju. Obejmował on nie tylko kampanie militarne. Biorąc bowiem pod uwagę dane zwarte w Księdze Liczb, przypuszcza się, że osiedlenie pokoleń Gada i Rubena nastąpiło w sposób pokojowy na terenach Zajordania. Zajęli oni obszary od Jezer do Jabok (Lb 32,1) oraz tereny należące do Sichona, a także obszar przynależny do Moabitów położony na północ od rzeki Arnon (Lb 32,34-38). Natomiast w przypadku pokolenia Manasesa nastąpiła stopniowa migracja z terenów Cisjordanii w kierunku Zajoordania.²

Wydaje się też, że stopniowe rozdzielanie terenów położonych na zachód od Jordanu ma również swe podłoże w niejednorodnym procesie zasiedlania Ziemi Obiecanej. W Księdze Liczb odnajdujemy zróżnicowane tradycje dotyczące zwiadu jakiego dokonali Hebrajczycy w ziemi Kanaanu. Lb 13,22-24 sugeruje dotarcie do Negebu, podczas gdy Lb 13,21 mówi, że zwiadowcy doszli do Lebo lub do Chamat. Fragmenty Lb 14,24n. oraz Lb 14,39-46 wspominają o obietnicy wejścia Kaleba do Ziemi Obiecanej oraz o zakończonych sukcesami walkach z Amalekitami pod Chorma, utożsamianej z Tell el-Meszasz, a lokalizowanej na wschód od Beer-Szeby, w odległości 85 km od Kadesz. Zdobycie tego miasta przez Kaleba sugeruje również Sdz 1,16n. Wszystko to wskazuje na pojawienia się grup, które weszłyby do ziemi Kanaanu od strony południowej i rozpoczęły zasiedlanie tych regionów. Racją za takim przebiegiem wydarzeń jest również lokalizacja znacznej części miast lewickich w południowej części kraju, na co wskazuje zarówno Joz 21,1-42 jak i 1Krn 6,39-66. Najprawdopodobniej od południa przedostało się też do Ziemi Obiecanej pokolenie Symeona. Wszystkie te grupy mogły reprezentować te pokolenia, które wędrowały drogą północną w stronę Kanaanu i nie były ściśle związane z grupami prowadzonymi przez Mojżesza drogą zajordańską. W podobny sposób mogło także osiedlić się pokolenie Judy, którego ekspansji w stronę północną położyły kres silne miasta-twierdze: Jerozolima, Ajjalon oraz Gezer.³

² Por. S. Wyppych, *Pięcioksiąg. Wprowadzenie w myśl i wezwanie ksiąg biblijnych*, t. 1, Warszawa 1987, s. 152.

³ *Tamże*, s. 149-150.

Podział ziemi między pokolenia Izraela

Opis działu ziemi przydzielonej poszczególnym pokoleniom Izraela rozpoczyna się od określenia terytoriów przypadających dla pokoleń transjordańskich. Prezentuje je fragment Joz 13,8-14. Wymienia on ziemie położone na wschód od Jordanu. Zaczyna się od ogólnego przedstawienia zajmowanego terytorium, po czym następuje ukazanie szczegółów dotyczących dziedzictwa dwóch i pół pokolenia. Wśród pokoleń transjordańskich jako pierwsze zostało przedstawione pokolenie Rubena. Poświęcono mu fragment Joz 13,15-23. Następnie omówiono dział przypadający pokoleniu Gada. Jego terytoria opisuje Joz 13,24-28. Jako ostatnie zostało wymieniona połowa plemienia Manassesza. Ziemie tej grupy omawia tekst Joz 13,29-31.

Południową granicę dla wszystkich tych plemion stanowiła rzeka Arnon. Oddzielała ona ziemie Moabu położone na południe od tej rzeki, od terytoriów Rubena położonych na północ od jej biegu. Północną granicę wyznaczała rzeka Jarmuk położona na terenach ziem Baszanu. Rejon ten odpowiada współczesnej strefie Wzgórz Golan. Poszczególne dziedzictwa pokoleń zajordańskich opisywane są przez charakterystykę terytoriów oraz listy miast przynależących do tych pokoleń. Na dziedzictwo Rubena składa się opis terytorium zawarty w Joz 13,16 oraz lista miast przedstawiona w Joz 13,17-20. Podobnie przedstawione zostaje dziedzictwo Gada. Jego terytoria opisana są w Joz 13,25, zaś miasta wymienione zostały w Joz 13,26-27. Terytoria Gada znajdowały się w centralnej części Transjordanii i obejmowały obszar od terenów położonych nieopodal ujścia Jordanu do Morza Martwego aż do rzeki Jabok. Jego dział przypadął na zalesione obszary Gileadu. Natomiast połowa pokolenia Manassesza zamieszkująca ziemie na wschód od Jordanu zajmowała dwa rejony. Były to Gilead i Baszan. Wspomniane są one wraz z czterema innymi miejscowościami w Joz 13,29-31.⁴

Do najbardziej szczegółowych opisów przydzielonych ziem należy relacja dotycząca obszarów zajmowanych przez plemienia południowe Judy i Beniamina. W przypadku pokolenia Judy określenie granic jego terytoriów rozpoczyna się od podania granic południowych i określenia ich przebiegu w kierunku północnym. O tych grani-

⁴ Por. R.S. H e s s, *Tribes of Israel an Land Allotments/Borders*, w: B.T. A r n o l d, G.M. W i l l i a m s o n (red.), *Dictionary of the Old Testament*, t. II, s. 969.

cach mówi fragment Joz 15,1-12. Szczegółowa lista terytoriów Judy obejmuje dzielnicę południową, opisaną w Joz 15,21-32, trzy obszary na terenie Szefeli związane z istniejącymi tam miastami-państwami: Adullam, Lakisz oraz Kelia przedstawione w Joz 15,33-36.37-41.42-44, oraz teren przylegający do Morza Śródziemnego ukazany w Joz 15,45-47.

Kolejnym obszarem należącym do Judy była południowa część Centralnego Pasma Górskiego wraz z trzema obszarami obejmującymi Debir, Hebron i Maon. Przedstawiają je odpowiednie fragmenty Joz 15,48-51.52-54.55-57. Następny rejon stanowiła strefa w okolicy Bet Sur opisana w Joz 15,58-59. Po niej następuje krótka lista miast zawarta Joz 15,60, a następnie opis dzielnicy położonej na wschód w kierunku Morza Martwego. Powyższa lista w przekładzie LXX jest uzupełniona o Betlejem, co wraz z listą wiosek zawartą w Joz 15,61 daje liczbę dwunastu obszarów składających się na terytoria Judy.⁵

Opis granic Beniamina rozpoczyna się od ukazania tych położonych na stronie północnej, by przejść do ukazania ich przebiegu w kierunku południowym. Jego terytoria, choć rozdane w trzecim nadaniu ziemi, przypadły na pograniczu terytoriów Judy. Relacja o przebiegu granic tego terytoria zawarta jest w Joz 18,11-20. Na opis działu pokolenia Beniamina składają się dwie listy miast prezentujące dwa okręgi. Pierwszy położony jest na wschodzie i opisuje go Joz 18,21-24, drugi znajduje się na zachodzie, a jest zaprezentowany w Joz 18,25-28.

W środkowy pas ziemi zostało wpisane pokolenie Dana. Jego granice nie zostały opisane. Podane zostały natomiast listy należnych mu miast. Można je zgrupować w dwóch regionach: wschodnim, opisanym w Joz 19,42-44 oraz zachodnim, przedstawionym w Joz 19,45-48. Warto zaznaczyć, że nakreślony przebieg granic między pokoleniami Efraima i Judy wyklucza odrębny obszar przynależny dla pokolenia Dana. Wiąże się to z przemieszczeniem się tego pokolenia na północ. Prawdopodobnie przed tą translokacją pokolenie to mogło zajmować dzielnicę Ekronu, która, jak wspomina Joz 15,45-47, należała do Judy.

Do krótkich opisów należy również przedstawienie działu pokolenia Symenona. Składa się ono jedynie z listy miast. Zawiera ją fragment Joz 19,1-9. Opisany obszar może odnosić się do południowej

⁵ *Tamże.*

części Judy przedstawionej w Joz 15,26-32 i centralnej części Szefeli o której wspomina Joz 15,42. Oba te obszary są wcześniej wzmiankowane jako terytoria należące do Judy.

Kolejną grupę stanowią plemiona Józefa. Składa się nań pokolenie Efraima i druga połowa Manassesza. Granicę Efraima wyznacza do strony południowej terytorium pokolenia Beniamina. Północą strefę rozgranicza natomiast Dolina Jizrel, Galilea oraz obszar przynależny do Manassesza. Obszar Efraima obejmował zasadniczą część Centralnego Pasma Górskiego, co wynika z tekstu Joz 17,14-18. Wśród granic tego pokolenia jako pierwsza została wyróżniona granica południowa, opisana w Joz 16,1-3. Granice zachodnia, północna i wschodnia zostały podane w Joz 17,10. Przebieg północnych i południowych granic Manassesza podaje fragment Joz 17,7-10. Jego terytoria są określone przez wykaz miast zawarty Joz 17,11. Obszar tego pokolenia przekraczał granicę Jordanu o tereny nadane na wschodzie szczepowi Makira, o czym wzmiankował tekst Joz 13,29-31, a co przypomina Joz 17,1.⁶

Terytoria położone na północy otrzymały pokolenia Issachara, Neftalego, Zabulona i Asera. Dział Issachara ukazuje lista miast zawarta w Joz 19,17-23. Pozwala ona zlokalizować jego ziemie na obszarze wschodniej Galilei oraz wschodniej Doliny Jizrel i Doliny Bet-Szean. Lokalizacja pokolenia, oraz jego nazwa („zatrudniać”, „brać wynagrodzenie”) sugeruje, że mogło on znajdować się pod znacznym wpływem Kanaanu.

Opis terytoriów Neftalego zawiera zarówno listę granic przedstawioną w Joz 19,33-34 jak i listę przynależnych miast ukazaną w Joz 19,35-38. Przedstawione dane wskazują na zajęcie obszarów położonych w Górnej Galilei oraz rejonie Doliny Hule.

Tereny Zabulona przedstawia fragment Joz 19,10-16. Opisuje on obszar wyznaczony przez granicę zachodnią fragmentu Dolnej Galilei, północną część Doliny Jizrel oraz Dolinę Beot Netofy. Jest to obszar najbardziej żyznych ziem doskonale nadających się pod uprawę. Opis terytoriów rozpoczyna się od południa a następnie przesuwając się ku wschodowi i zwracając ku północy. Na zachodzie granica zbiega się ze wschodnią granicą pokolenia Asera. Opis ten uzupełnia wspomnienie o dwunastu miastach zawarte w Joz 19,15, z których tylko część zostaje wymieniona z nazwy.

⁶ *Tamże*, s. 969-970.

Granice ziem Asera przedstawione są w Joz 19,24-30. Ich przedstawienie zaczyna się od rejonu południowego, następnie linia graniczna skręca ku północy wzdłuż wschodniej granicy, by zawrócić na południe wzdłuż zachodniej linii brzegowej. Obszar ten był całkowicie zasiedlony przez Izraelitów już w czasach monarchii, skoro jego część posłużyła za spłatę długów związanych z budową świątyni w Jerozolimie, o czym mówi 1Krl 9,11-12.

Odrębna grupę stanowili członkowie pokolenia Lewiego. Nie został im nadana własny obszar ziemi, ale podzielono im czterdzieści osiem miast wraz z pastwiskami. Owe miasta i pastwiska były położone wśród poszczególnych plemion. Liczbę tych miast wspomina Joz 21,41 zaś cały rozdział przedstawia ich szczegółowy wykaz.⁷

Szczegółowy układ granic i ich lokalizacja

Opis podziału ziemi poprzedza fragment Joz 13,1-7 ukazujący mapę obszaru, który nie została jeszcze podbity przez Izraelitów, a który to zostanie przydzielony poszczególnym pokoleniom. Jako pierwszy rejon wymienione zostają okręgi Filistynów oraz obszar Geszur. Przestrzeń tego rejonu wyznaczają od południa Szichor, położone na granicy z Egiptem oraz Ekron leżące od strony północnej. Szichor identyfikowane jest ze zbiornikiem wodnym sytuowanym na granicy z Egiptem, jak podaje Joz 13,3 lub też w pobliżu Nilu, co sugeruje Iz 23,3. Stanowił on południową granicę Izraela, o czym wzmiankuje 1Krn 13,5. Najprawdopodobniej miejsce to określało północne odnogi Nilu we wschodniej części delty.⁸ Ekron stanowił najdalej wysunięte na północ miasto przynależne do filistyńskiego Pentapolis. Jest utożsamiany z Chibret al-Mukanna położonym 35 km na zachód od Jerozolimy. Miasto to stanowiło ośrodek kultu Beelzebuba przeciw któremu występował prorok Eliasza (2Krl 1,2-16). W nauczaniu proroków stanowiło ono symbol złych mocy, który ma zostać zniszczony (Am 1,8; Jr 25,20; So 2,4; Za 9,5.7). Ekron, znajdujący się w czasach Dawida w rękach filistyńskich (1Sm 5,10) został zdobyty kolejno przez faraona Szeszonka w X w., oraz przez Sennacheryba na przełomie VIII i VII w. Miasto to zostało zburzone

⁷ Tamże, s. 970.

⁸ Por. E. Szymuła, *Szichor*, w: P.J. Achtemeier, *Encyklopedia biblijna*, Prymasowska Seria Biblijna 9, Warszawa 1999, s. 1185 (dalej: EB).

podczas kampanii Nabuchodonozora w 603 r.⁹ Obszar na którym był położony uznawano za ziemie kananejskie. W Joz 13,3 wyszczególniono pięć miast tworzących związek określany mianem Pentapolis. Są to Gaza, Aszdod, Aszkelon, Gad i Ekron. Do listy tej dołączony został lud Awwitów. Został on ukazany jako społeczność żyjąca w sąsiedztwie Filistynów.¹⁰ Grupa ta w świetle Pwt 2,23 stanowiła lud zajmujący południową część niziny nadbrzeżnej przed pojawieniem się Filistynów.¹¹ Terenem jaki zamieszkiwali zanim zostali wyparci przez Filistynów była okolica Gazy.¹²

Drugim regionem jaki został wymieniony we wspomnianym tekście Księgi Jozuego jest południowy fragment Kanaanu, oraz przestrzeń wyznaczona obszarem rozciągającym się od sydońskiego miasta Ara do Afek oraz granicy z Amorytami. Miasto Ara jako znajdujące się w strefie wpływów Sydończyków można lokalizować na terenie północnego Izraela.¹³ Jego nazwa pojawia się w Księdze Jozuego trzykrotnie. W Joz 12,18 mowa jest o fortecy zdobytej przez Jozuego na obszarze niziny nadbrzeżnej a Joz 19,30 wspomina je jako miasto należące do pokolenia Asera. Jest ono identyfikowane z Tell Kerdana położonym 5 km od Hajfy i 7 km na południe od Akko. Trzecia wzmianka to omawiany fragment 13,4, gdzie chodzi o miasto znajdujące się na granicy z Amorytami. Jest to najprawdopodobniej dzisiejsze miasto Afka położone ok. 25 km na wschód od starożytnego Biblos w Libanie.¹⁴

Kolejnym obszarem jest kraj Gibilitów oraz teren określony jako cały Liban a położony na obszarze na wschód od Baal-Gad u podnóża Hermonu aż do Wejścia do Chamat. Lud Gibilitów oznacza mieszkańców starożytnego Gebal, które było kananejskim i fenickim portem określanym przez Greków jako Byblos. Znajdował się on 32 km na północ od Bejrutu. Biblia ukazuje to miasto jako ośrodek słynący z prac rzemieślników, kamieniarzy i stolarzy, którzy byli zatrudnieni przy wznoszeniu świątyni Salomona (1Krl 5,32) oraz cieśli okręto-

⁹ Por. R.S. Boraas, *Ekron, w: tanże*, s. 248.

¹⁰ Por. F.V. Reiterer, *Awwici*, w: F. Kogler, R. Egger - Wenzel, M. Ernst (red.), *Nowy leksykon biblijny*, Kielce 2011, s. 49 (dalej: NLB).

¹¹ Por. M.D. Coogan, *Księga Jozuego*, w: R.E. Brown, J.A. Fitzmyer, R.E. Murphy, *Katolicki komentarz biblijny*, Warszawa 2001, s. 199.

¹² Por. S. Łach, *Księga Powtórzonego Prawa. Wstęp – Przekład z oryginału – Komentarz – Ekskursy*, Pismo Święte Starego Testamentu II/3, Poznań-Warszawa 1971, s. 104 (dalej: PSST).

¹³ Por. F.V. Reiterer, *Ara*, w: NLB, s. 33.

¹⁴ Por. R.S. Boraas, *Afek*, w: EB, s. 15.

wych (Ez 27,9).¹⁵ Określenie Kraj Giblitów najprawdopodobniej dotyczy całego terenu Fenicji. Do posiadania tego obszaru rościli sobie prawo Izraelici.¹⁶ Baal-Gad jest miejscowością zidentyfikowaną z Hasba'iija w libańskiej dolinie Beka.¹⁷ Uznawane jest ono za najdalej wysunięty na północ obszar, który przejściowo mógł należeć do Izraela.¹⁸ Nazwa „Wejście do Chatat” odnosi się do miasta zidentyfikowanego z Chatat nad rzeką Orontes w Syrii. Znajdowało się ono między Damaszkiem a Aleppo (współczesne Hama). Od jego nazwy określano również region, którego było stolicą. 2Krn 8,3-4 wspomina o zajęciu tego miasta przez Salomona, co jednak jest kwestionowane przez historyków. Po zdobyciu tego miasta przez Sargona II jego mieszkańców przesiedlono do Samarii, o czym informuje 2Krl 17,24, a samo miasto zasiedlono Izraelitami, o czym wzmiankuje prorok Izajasz (Iz 11,11). Samo miejsce określane jako „Wejście do Chatat” dotyczyło natomiast miasta zidentyfikowanego obecnie z Lebwa, które znajdowało się pod jurysdykcją Chatat. Znajdowało się ono na południe od Chatat i stanowiło tradycyjną granicę Izraela na północy.¹⁹

Po wymienieniu wspomnianych rejonów Bóg zapowiada, że On sam wypędzi ludy zamieszkujące owe tereny. Tekst Joz 13,6 precyzuje, że chodzi o mieszkańców górskich obszarów położonych od Libanu do Misrefot-Maim. Miejscowość ta znajdowała się najprawdopodobniej ok. 18 km na południe od Akko nad Morzem Śródziemnym. Stanowiła ona kres północnych wpływów Izraela. Wyznaczała granicę terenu, który pierwotnie nie znajdował się pod władaniem Izraelitów.²⁰ W zawartej we fragmencie Joz 13,6a liście ziem do zdobycia cały obszar ukazany jest w trzech sekcjach. Pierwsza obejmuje tereny góryste, druga obszar od Libanu do Misrefot-Maim, trzecia ziemie Sydończyków. Taki podział ma wskazać, że cała ziemia Kanaanu zostaje przez Boga przekazana Izraelitom.²¹

Powyższa lista zdaje się opisywać te tereny, nad którymi Izrael nie mógł rozciągnąć swej jurysdykcji i które to obszary stanowiły przedmiot nadziei na podbicie i przyporządkowanie ich do terenów pod-

¹⁵ Por. D. B a l y, *Gebał*, w: *tamże*, s. 325-326.

¹⁶ Por. F. G r a d l, *Giblicy*, w: NLB, s. 224.

¹⁷ Por. M. W o j c i e c h o w s k i, *Baal-Gad*, w: EB, s. 76.

¹⁸ Por. F.V. R e i t e r e r, *Baal-Gad*, w: NLB, s. 52.

¹⁹ Por. M.D. C o o g a n, *Chatat*, w: EB, s. 145-146.

²⁰ Por. F.V. R e i t e r e r, *Misrefot-Maim*, w: NLB, s. 491.

²¹ Por. J.B. Ł a c h, *Księga Jozuego. Wstęp – Przekład z oryginału – Komentarz – Ekskursy*, PSST III/1, Poznań 2013, s. 256

ległych Izraelitom. Po wymienieniu owych obszarów Bóg nakazuje dokonać Jozuemu podziału kraju za pomocą losów między dziewięć pokoleń oraz połowy pokolenia Manassesza. Zaplanowane losowanie obejmuje te pokolenia, które jeszcze nie otrzymały swojej własnej ziemi. Jozue otrzymuje więc zadanie nadania im tej ziemi i precyzyjnego określenia kolejnych działów. Ma on, zgodnie z wolą Boga, przydzielić poszczególne ziemie na własność Izraelowi. W tym kontekście wspomniany opis ziem, które jeszcze nie zostały podbite stanowi wprowadzenie do listy ziem jakie wcześniej Mojżesz nadał pokoleniom Rubena i Gada oraz połowie pokolenia Manassesza zawartej w Joz 13,8-33.²²

Lista ziem jakie przypadły w udziale pokoleniom zajordańskim obejmuje fragment Joz 13,8-33. Rozpoczyna ją wyszczególnienie terenów przypadających w udziale pokoleniom określanych mianem zajordańskich zawarta we fragmencie 13,8-14. Po niej następują trzy fragmenty uszczegóławiające kolejno dziedzictwa pokolenia Rubena (Joz 13,15-23), Gada (Joz 13,24-28) i Manassesza (Joz 13,29-31). Po podsumowaniu informującym, że podział ten wynika z nadania ziemi owym pokoleniom przez Mojżesza na stepach Moabu jeszcze przed wkroczeniem Izraelitów do Ziemi Obiecanej (Joz 13,32), podkreślony zostaje fakt, iż Mojżesz nie nadał żadnej ziemi w tym rejonie Lewitów, jako że ich dziedzictwem ma być sam Bóg (Joz 13,33).

Pierwszym punktem zawartym we fragmencie Joz 13,8-14 wyznaczającym granice pokoleń zajordańskich jest potok Arnon i miasto Aroer oraz nieokreślone miasta położone w dolinie. Potok Arnon to współczesne Wadi-Modżib. Jest to rzeka stanowiąca wschodni dopływ Morza Martwego, wpływa do niego w połowie jego brzegu. Rzeka ta tworzy głęboki wąwóz, który wyznacza naturalną granicę terenów Zajordania. Jako granica jest on wspomniany oprócz Księgi Jozuego w Lb 21,24; Sdz 11,18; Pwt 3,8.16.²³ Aroer stanowił twierdzę wyznaczającą południową granicę wpływów Amorytów (Pwt 2,36), Gadytów i Rubenitów (Pwt 3,12), Dawida (2Sm 24,5) oraz Syrii (2Krl 10,33). Prorok Jeremiasz nazywa to miasto miastem moabickim (Jr 48,19-20). Miasto to należy odróżnić od Aroeru stanowiącego osiedle Ammonitów w okolicy Rabba.²⁴ W czasach Dawida uważa-

²² *Tamże*.

²³ Por. J.A. Deerman, *Arnon*, w: EB, s. 62.

²⁴ Por. M. Wojciechowski, *Aroer*, w: *tamże*, s. 62.

ne było ono za najdalej wysunięty punkt w tym rejonie zamieszkały przez Izraelitów.²⁵

Kolejnym fragmentem przydzielonej ziemi jest płaskowyż rozciągający się od Medeby do Dibonu wraz z miastami stanowiącymi własność Sichona, króla Amorytów. Obszar ten ograniczała granica kraju Ammonitów. Medeba odpowiada współczesnej Madabie. Stanowiła ona miasto i przyległe doń terytorium położone na urodzajnym płaskowyżu leżące 10 km na południe od Cheszbonu i 40 km na południe od Ammanu. Miasto to jest wymieniane w tekście steli Meszy, króla Moabu, który odebrał je Izraelitom po czterdziestu latach okupacji.²⁶ Drugie ze wspomnianych miast to Cheszbon. Był on położony w północnej części Moabu. Stanowił stolicę Amorytów. Miasto to wspomniane jest w wyroczniach prorockich skierowanych przeciw Moabowi.²⁷ Dalsze rejony to Gilead, kraina Geszurytów i Maakaty-tów wraz z górami Hermonu oraz całym obszarem Baszanu. Tu granicę stanowiła Salka. Było to miasto położone w Baszanie i należące do króla Oga. Jest ono identyfikowane z Salchad w Dżabal Duruz w Syrii.²⁸ Wiersz 12 zawiera doprecyzowanie dotyczące ziem Baszanu przez wzmiankę królestwa Oga panującego nad Asztarot i Erdeią. Fragment ten zaznacza także w w. 13, że Mojżesz nie wypędził z tych obszarów ludów Geszurytów i Maakaty-tów. Podsumowujący cały opis tekst zawarty w w. 14 podkreśla, że pokolenie Lewiego nie otrzymało żadnego dziedzictwa, gdyż zgodnie z wolą Boga ich działem są ofiary spalane dla Boga.

Dalsza szczegółowa lista precyzuje obszar zajęty przez kolejne pokolenia. I tak potomkowie Rubena przejmują ziemię ograniczoną od południowej strony potokiem Arnon i twierdzą Aroer wraz z całym płaskowyżem aż do Madeby. Przypada im w udziale Cheszbon wraz z podległymi mu jedenastoma miastami. Jego dział obejmował królestwo Sichona, króla amoryckiego oraz podległe mu księstwo Madianu. Zachodnią granicę terytorium Rubena stanowił Jordan. Wykaz miejscowości przynależnych do potomków Rubena podkreśla, że ziemie te zdobyte zostały w walkach którymi kierował Mojżesz (w. 21). Wspomniane jest także zgładzenie wieszczka Balaama, syna Beora (w. 22). Nakreślony tu obraz wojennych zmagania przypomina wal-

²⁵ Por. F.V. Reiterer, *Aroer*, w: NLB, s. 40.

²⁶ Por. B. MacDonald, *Medeba*, w: EB, s. 728-729.

²⁷ Por. P.A. Bind, *Cheszbon*, w: *tamże*, s. 151-152.

²⁸ Por. E. Szymula, *Salka*, w: *tamże*, s. 1072.

kę na wyniszczeniu prowadzoną przez Izraelitów pod wodzą następcy Mojżesza – Jozuego.

Uszczegółowiony wykaz posiadłości pokolenia Gada otwiera miasto Jazer. Było to miasto wysunięte daleko na wschód. Prawdopodobnie było ono położone ok. 25 km na wschód od Jordanu. Stanowiło przedmiot sporu pomiędzy pokoleniem Rubena i Gada (Lb 32,1). Ostatecznie w udziale przypadło pokoleniu Gada. Miasto Jazer pojawia się następnie w spisie miast Lewickich (Joz 21,39). W późniejszym okresie zostało ono opanowane przez Moabitów.²⁹ Po Jazer zostały ogólnie wymienione miasta Gileadu, oraz połowa obszaru kraju Ammonitów, którego granicę wyznaczało miasto Aroer położone w pobliżu Rabby. Wspomniana Rabba była stolicą Ammonitów i jest tożsama ze współczesnym Ammanem, położonym 44 km na wschód od Jordanu i 37 km na północ od Morza Martwego.³⁰

Dalszym wyznacznikiem obszaru zajętego przez pokolenie Gada była linia wyznaczana między Cheszbodem a Ramat-Mispa i Betonim. Wspomniane Ramat Mispa było miejscowością położoną ok. 10 km na południowy zachód od stolicy Ammonitów i bywa utożsamiane z Mispa.³¹ Położenie drugiej z wymienionych miejscowości nie jest natomiast precyzyjnie znane.³² Drugą linię wyznaczały miejscowości Machanaim i Lo-Debir. Pierwsza z nich stanowiła wyznacznik granicy terytorium Gada i Manasses. Było to jednocześnie miasto Lewickie przyznane rodowi Merariego (Joz 21,38; 1Krn 6,65). Znajdowało się ono u ujścia rzeki Jabok do Jordanu, co decydowało o strategicznym charakterze tego miasta. Stanowiło ono miejsce schronienia dla osób ściganych z powodu zatargów z prawem. W tym mieście szukał schronienia Dawid w chwili konfliktu z Absalomem (2Sm 17,24,27; 19,33). Położenie tego miasta nie jest precyzyjnie określone.³³ Natomiast drugie ze wspomnianych miast – Lo-Debar – znajdowało się w Gileadzie na wschód od Jordanu. Położone było najprawdopodobniej na północnej granicy Gileadu.³⁴ Mogło znajdować się ok. 50 km od jeziora Genezaret i 20 km w głąb Zajordania.³⁵

²⁹ Por. F.V. Reiterer, M. Stubhann, *Jazer*, w: NLB, s. 290.

³⁰ Por. N.L. Lapp, *Rabba*, w: EB, s. 1040.

³¹ Por. F.V. Reiterer, *Ramat-Mispa*, w: NLB, s. 641.

³² Por. tenże, *Betonim*, w: *tamże*, s. 72.

³³ Por. M.D. Coogan, *Machanaim*, w: EB, s. 707.

³⁴ Por. Z. Kosiuk, *Lo-Debar*, w: *tamże*, s. 694.

³⁵ Por. F.V. Reiterer, *Lo-Daber*, w: NLB, s. 448.

Pozostałe ziemie obejmowały obszar królestwa Cheszbonu, doliny Jordanu i okolic skraju jeziora Genezaret.

Połowie pokolenia Manassesza przydzielone zostały terytoria, których granicę wyznaczał miejscowość Machanim. Obejmowały one Baszan, królestwo Oga oraz osiedla Jaira w Baszanie w liczbie sześćdziesięciu miast. Lista ta zwiera także informacje o terenach, które przypadły połowie potomków Makira, syna Manassesza i obejmowały połowę terytorium Gileadu, oraz miasta należące wcześniej do królestwa Oga w Baszanie: Asztarot i Edrei. Asztarot wzmiankowane jest jako miasto ucieczki przynależące do Lewitów, zaliczanych do synów Gerszoma. Położone było na wschód od Jeziora Galilejskiego. Pierwotnie mogło stanowić ośrodek kultu bogini płodności Aszartate.³⁶ Stanowiło ono jedną z rezydencji króla Baszanu Oga.³⁷ Natomiast Edrei, które służyło również jako królewska rezydencja Oga tożsame jest z dzisiejszą Darą.³⁸ Usytuowane było ono 50 km na wschód od jeziora Galilejskiego przy szlaku Drogi Królewskiej.³⁹

Po opisie ziem należących do pokoleń zajordańskich Księga Jozuego przechodzi do przedstawienia obszarów przypadających pokoleniom zajmującym tereny należące do Transjordanii. Joz 14,1-5 podkreśla dokonanie podziału przez losowanie dla dziewięciu i pół pokolenia z wyłączeniem pokolenia Lewitów, którzy otrzymali jedynie pewną liczbę miast i położone przy nich pastwiska dla trzody.

Podział ziemi rozpoczyna się w Gilgal (Joz 14,6). Pierwszym beneficjentem jest Kaleb syn Jefnuno, który zgodnie z obietnicą Mojżesza otrzymuje Hebron noszący pierwotnie nazwę Kiriat-Arba (Joz 14,13). Po tej relacji następuje szczegółowy opis granic ziemi przeznaczonej dla pokolenia Judy (Joz 15,1-12). Południowy kraniec tego terytorium wyznacza granica z ziemią Edomu związana z obszarami pustyni Sin oraz południowym krańcem Morza Martwego określanego mianem Słonego. Jej przeciwległym punktem było ujście Potoku Egipskiego do Morza Śródziemnego. Linię granicy wyznaczały następujące punkty: Wzgórze Skorpionów, Kadesz Barnea, Chesron, Addar, Karkaa, Samon. Wschodnią granicę wyznaczało Morze Martwe aż do ujścia rzeki Jordan. Punkt ujścia Jordanu stanowił również wyznacznik początku granicy północnej. Jej kresem było Morze Śródziemne.

³⁶ Por. M. Wojciechowski, *Asztarot*, w: EB, s. 69.

³⁷ Por. F.V. Reiterer, *Asztarot*, w: NLB, s. 46.

³⁸ Por. M. Wojciechowski, *Edrei*, w: EB, s. 238.

³⁹ Por. F.V. Reiterer, *Edrei*, w: NLB, s. 171.

Ono także wyznaczało naturalną granicę zachodnią obszaru Judy. Linie granicy północnej wyznaczały następujące punkty: północna zatoka Morza Martwego, Bet-Chogla, Bet-Araba, Kamień Bohana, Debir, Gilgal, En-Szemesz, źródło En-Rogel, dolina Ben-Hiinnon, Jerozolima, dolina Refaiam, źródło wód Neftoach, miasta góry Efron, Kiriat-Jearim góry Seir, zbocze gór Jearim, Bet-Szemesz, Timna, góry Ekronu, Szikron, góra Baali oraz Janneel. Najbardziej szczegółowo opisana granica północna wydaje się odzwierciedlać granicę Judy z czasów Dawida z uwzględnieniem odrębnego statusu Jerozolimy. Pozostałe zaś granice odzwierciedlają obszar ziem Kanaan.⁴⁰

Po relacji dotyczącej zajęcia terenów przyznanych potomkom Kaleb, a dotyczącej posiadłości w Negebie w okolicy miasta Kiriat-Sefer (Joz 15,13-20), następuje szczegółowa lista miast należących do pokolenia Judy (Joz 15,21-63). Poszczególne listy miast zostały zgrupowane w czterech rejonach. Pierwszy obejmował miasta znajdujące się granicy z Edomem na Negebie i wymieniał dwadzieścia dziewięć miast wraz z przyległymi do nich wioskami (Joz 15, 21-32). Drugi dotyczył miast położonych w Szefeli. Lista ta obejmowała trzy wyliczenia miast. Pierwsze wymieniało czternaście miast z przyległymi (Joz 15,33-36) wioskami, drugie szesnaście (Joz 15,37-41), trzecie dziewięć (Joz 15,42-44). Jako odrębne zostały wymienione Ekron, Aszdod i Gaza (Joz 15,45-47).⁴¹ Do rejonu górskiego przypisanych zostało pięć list miast. Pierwsza wymienia jedenaście miast (Joz 15,48-51), druga dziewięć (Joz 15,52-54) trzecia dziesięć (Joz 15,55-56) czwarta sześć (Joz 15,58-59a) zaś piąta dwa (Joz 15,60). Ostatni region określony jest jako pustynia i zawiera wykaz sześciu miast (Joz 15,61-62). Powyższy wykaz zaopatrzony jest uwagą o trudnościach związanych z wygnaniem Jebuzytów z Jerozolimy i podkreśla, że w chwili losowania miasto to nie zostało zajęte przez pokolenie Judy. Tym też tłumaczy obecność nacji Jebuzytów obok potomków Judy (Joz 15,63).

Jako drugi określony został dział potomków Józefa. Opisany jest on przez działy ziemi nadanej potomkom synów Józefa: Efraima i Manasses. Przekazana relacja koncentruje się jedynie na ukazaniu granic nadanej ziemi, nie zawiera natomiast szczegółowej listy miast, jak to miało miejsce w przypadku pokolenia Judy. Pierwszy wykaz

⁴⁰ Por. *Biblia Jerozolimska*, Poznań 2006, s. 25, (dalej: BJ).

⁴¹ Znamienne jest to, iż Ekron do czasów Dawida oraz od czasów Achaza do epoki perskiej był miastem filistyńskim; por. BJ, s. 258.

zarysowuje ogólnie obszar ziem nadanych potomkom Józefa (Joz 16,1-4). Punktem rozpoczynającym wyznaczenie granic jest odcinek Jordanu położony naprzeciw Jerycha. Dalej granica kierowała się w stronę Betel a następnie prowadziła w kierunku Luz. Miejscowość ta jest odróżniona od Betel, wbrew wcześniejszej tradycji zawartej w Rdz 28,12-19; 35,6; 48,3n. utożsamiającej Luz z Betel i łączącej to miasto z osobą Jakuba.⁴² Najprawdopodobniej były to dwie różne miejscowości położone w pobliżu, co powodowało, że ich nazw używano zamiennie.⁴³ Kolejnymi wyznacznikami granicy było Atarot a następnie ziemia Jafetytów, Bet-Choron oraz Gezer. Ostatnim punktem był brzeg Morza Śródziemnego. Przypuszcza się, że Atarot położone jest ok. 18 km na południe od Jerycha.⁴⁴ Nazwa Bet-Choron łączona jest z dwoma miejscowościami określanymi jako Dolne Bet-Choron i Górne Bet-Choron. Górne Bet-Choron położone jest ok. 16 km na południowy zachód od Jerozolimy. Miasto to było usytuowane na szczycie gór i stanowiło punkt wyznaczający granicę pokolenia Efraima. Dolne Bet-Choron znajdowało się 2 km na zachód od Górnego i położone było na równinie. Joz 21,22 wymienia Bez-Choron jako jedno z miast lewickich. Obie miejscowości pochodzą z czasów przedizraelickich i położone są na szlaku łączącym nadbrzeże Morza Śródziemnego z terenami położonymi w głębi lądu. Od czasów Salomona miasto to zostało ufortyfikowane z racji dużego znaczenia strategicznego.⁴⁵ Obecnie na terenach tych miast znajdują się arabskie wioski Bejt Ur el-Foka i Bejt Ur el-Tahata.⁴⁶

Po tym ogólnym nakreśleniu granic obszaru przedstawione zostają informacje dotyczące ziem przypadających poszczególnym potomkom synów Józefa, czyli Efraima i Manasses. Jako pierwszy określony zostaje obszar należący do potomków Efraima (Joz 16,5-10). Ich opis rozpoczyna się od ukazania wschodniej granicy. Wyznaczały ją Atarot-Adar, Bet-Choron, Gezer oraz morze (tekst nie używa jego nazwy). Gezer było miastem filistyńskim, położonym 33 km na północny zachód od Jerozolimy. Wyznaczało on kres północnej strefy wpływów Filistynów. Wskazanie, że granica pokolenia Efraima dochodziła do tego miasta sugeruje, iż nie zostało ono zdobyte wbrew

⁴² Por. F.V. Reiterer, *Luz*, w: NLB, s. 451.

⁴³ Por. J.B. Lach, *Księga Jozuego*, s. 300.

⁴⁴ Por. F.V. Reiterer, *Atarot*, w: NLB, s. 47.

⁴⁵ Por. tenże, *Bet-Choron*, w: *tamże*, s. 69.

⁴⁶ Por. M.D. Cogan, *Bet-Choron*, w: EB, s. 92.

temu, co mówi Joz 12,12. Miasto to przeszło na własność Izraelitów dopiero w czasach Salomona jako posag jego egipskiej małżonki.⁴⁷ Owa miejscowość znajduje się 8 km na południowy wschód od Ramla.⁴⁸ Dalszy bieg granicy od północy wyznaczało Hammikmeta, od którego granica szła ku wschodowi przez Taanat-Szilo do Janocha, by przez Atarot i Naara skierować się ku Jerychu i dojść od Jordanu. Hammikmetat położone było 12 km na północ od Jerozolimy.⁴⁹ Taanat-Szilo sytuowane jest około 10 km na południowy wschód od Sychem.⁵⁰ Janocha poza powiązaniem z północno-wschodnią granicą Efraima stanowi punkt bliżej nieokreślony.⁵¹ Naara jest natomiast sytuowana jako położona 5 km na południe od Jerycha.⁵² Lista graniczna wspomina też o miastach nieokreślonych z nazwy, jakie potomkowie Efraima mieli pośród dziedzictwa Manassesza (Joz 16,9). Wspomina również o problemie z wypędzeniem z Gezer Kananejczyków, tłumacząc tym samym ich obecność pośród pokolenia Efraima, przy czym określa ich status jako robotników przymusowych (Joz 16,10).

Lista działu Manassesza wymienia imiennie Makira jako posiadacza Gileadu i Baszanu. Następnie przedstawia poszczególne rody związane z Manassesem, wskazując, że otrzymały one dziesięć działów po zachodniej stronie Jordanu (17,5). Specyfiką wyznaczenia granic dla ziem tego pokolenia jest odwołanie się do ziem pokoleń z tym działem sąsiadujących. Pierwsze odniesienie dotyczy ziem Asera jako punktu wyznaczającego granicę biegnącą do Mikmetat znajdującego się na wschód od Sychem. Linia tej granicy skręcała w prawo przy źródle Tappuach. Przy wymienieniu tego miejsca podkreślona została jego przynależność do pokolenia Efraima. Miejscowość ta jest lokalizowana 37 km na południe od Jerozolimy. Pojawienie się nazwy tej miejscowości w spisie miast Efraima i podkreślanie jego praw do miasta sugeruje, iż miasto to było punktem sporu dotyczącego praw do własności.⁵³ Następnie granica prowadziła przez potok Kana w stronę morza. Ten ostatni dział wyznaczał rozgraniczenie pomiędzy ziemią Manassesza na północy, a ziemią Efraima na południu. Ziemie

⁴⁷ Por. F.V. Reiterer, *Gezer*, w: NLB, s. 222.

⁴⁸ Por. W.G. Dever, *Gezer*, w: EB, s. 338.

⁴⁹ Por. F.V. Reiterer, *Mikmetat/Hammikmetat*, w: NLB, s. 487.

⁵⁰ Por. tenże, *Taanat-Szilo*, w: *tamże*, s. 742.

⁵¹ Por. tenże, *Janoach/Janocha*, w: *tamże*, s. 288.

⁵² Por. tenże, *Naara*, w: *tamże*, s. 506.

⁵³ Por. tenże, *Tappuach*, w: *tamże*, s. 745.

pokolenia Manassesu graniczyły na północy z ziemią Asera, zaś na wschodzie z ziemią Issachara. Nakreślone w ten sposób granice ziemi zajmowanej przez to pokolenie uzupełnia lista miast stanowiących własność Manassesu a znajdujących się na terytoriach Issachara i Asera (Joz 17,11). Wymienione są w niej następujące miejscowości: Bet-Szean, Jibleam, Dor, Endor, Tanak oraz Megiddo i trzecia część Nafat. Wszystkie te miejsca są określone jako niezdołbane przez potomków Manassesu (17,12).

Kolejny podział terytorium Kanaanu opisany jest we fragmencie Joz 18,1-11. Ów podział został on dokonany w Szilo za pomocą losowania ziemi przeznaczonej dla siedmiu pozostałych pokoleń. Jako pierwsze wymienione zostaje pokolenie Beniamina (Joz 18,11-28). Jego granice wyznaczały od strony północnej następujące miejsca: rzeka Jordan, Kiriath Jearim oraz zatoka Morza Ślonego (Martwego). Granica ta przebiegała przez następujące punkty: rzeka Jordan, północne zbocze Jerycha, pustynia Bet-Awen położona między Betel i Aj,⁵⁴ Luz na południe od przełęczu Luz, zwanej Betel, Atrot-Addar, okolice Bet-Choron oraz Kiriath-Baal, czyli Kiriath Jearim.

Drugi z rejonów wymieniony zostaje we fragmencie Joz 19,1-9 i przeznaczony jest dla pokolenia Symeona. Obszar ziemi jaką ma zająć to pokolenie jest usytuowany na terytorium Judy. Wyznacza go trzynaście miast położonych w rejonie Beer-Szeby. Do tego wyliczenia dodana jest lista czterech miast: Ain, Rimmon, Eter i Aszan oraz nie wymienione z nazwy miasta położone w okolicy Baalat-Beer czyli Rama w Negebie.

Trzeci z działów zostaje przydzielony potomkom Zabulona. Wyznacznikiem tego terenu jest miejscowość Sarid. Miasto to jest lokalizowane na równie Jizrel 30 km na południowy wschód od Hajfy.⁵⁵ W kierunku zachodnim jego granicę wyznaczały Marala, Dabbaszet i potok po wschodniej stronie Jokneam. Położenie pierwszej z tych miejscowości poza wskazanym kierunkiem zachodnim jest niesprecyzowane.⁵⁶ Druga miejscowość lokalizowana jest 20 km od Hajfy w środku równiny Jizrel, zaś trzecia na południowo wschodnim stoku Karmelu ok. 20 km od Hajfy.⁵⁷ Linie graniczną ku wschodowi od Sarid wyznaczała miejscowość Kislot-Tabor. Jak sugeruje ta nazwa

⁵⁴ Por. tenże, *Bet-Awen*, w: *tamże*, s. 69.

⁵⁵ Por. tenże, *Sarid*, w: *tamże*, s. 668.

⁵⁶ Por. tenże, *Marala*, w: *tamże*, s. 464.

⁵⁷ Por. tenże, *Dabbaszet*, w: *tamże*, s. 133; tenże, *Jokneam*, w: *tamże*, s. 319.

wspomniana miejscowość położona była na zboczu góry Tabor, choć jej precyzyjne położenie jest trudne do określenia.⁵⁸ Od tego miejsca granica biegła ku wschodowi do Gat-Hachefer i Et-Kasim aż po Rimon, by zawrócić do Nea. Ten ostatni punkt lokalizowany jest jako prawdopodobnie położony 25 km na zachód od Jeziora Galilejskiego.⁵⁹ W przypadku pozostałych miejscowości pierwsza sytuowana jest ok. 5 km od Nazaretu,⁶⁰ lokalizacja drugiej jest nieznaną,⁶¹ trzecia zaś jest sytuowana ok. 10 km na południe od Nazaretu.⁶² Od Nea granica przebiegał w kierunku północny, koło Channaton i kończyła się na równinie Jiftach-El. Channaton lokalizowane jest jako osiedle położone przypuszczalnie 15 km na północ od Nazaretu.⁶³ Natomiast równina wyznaczając koniec granicy jest sytuowana ok. 9 km na północny zachód od Nazaretu.⁶⁴ Do tego obszaru zaliczono także dwaście miast wraz z wioskami, z których wymieniono jedynie nazwy Kattat, Nahalal, Szimron, Jideała i Betlejem.

Opis czwartego działu należnego pokoleniu Issachara należy do jednych z krótszych i obejmuje fragment Joz 19,17-23. Jako punkty graniczne wymienia on Jizrel, Tabor, Szachasimę i Bet Szemesz oraz Jordan. Dział ten obejmował w całości szesnaście miast wymienionych z nazwy. Poza wspomnianymi miejscowościami lista ta zawierała następujące: Ha'kkesulot, Szunem, Chafaraim, Szijon, Ancharat, Rabbit, Kiszjon, Ebes, Remet, En-Gannim, En-Chadda, Bet-Oasses.

Opis działu Asera występujący jako piąty (Joz 19,24-31) podaje równoległe opis granic terytoriów jak i przynależnych do nich miast. Linie graniczną na zachodzie wytycza przez Karmel i Szichor-Libnat, czyli rzekę wypływającą z gór Karmel ku Morzu Śródziemnemu.⁶⁵ Granica dalej kierowała się ku wschodowi w stronę Bet-Dagon, by zetknąć się z działem Zabulona i doliną Jiftach-El w północnej części. Następnie przechodziła przez Bet-Haemek i Neiel w stronę Kabulu znajdującego się 16 km na południowy wschód od Akko.⁶⁶ Linie graniczną od strony północnym wyznaczały Abdon, Rechob, Chamon, Kana i Sydon Wiel-

⁵⁸ Por. tenże, *Kislot-Tabor*, w: *tamże*, s. 350.

⁵⁹ Por. tenże, *Nea*, w: *tamże*, s. 518.

⁶⁰ Por. F. G r a d l, *Gat-haChefre/Gat-Hacherer*, w: *tamże*, s. 216.

⁶¹ Por. F. V. R e i t e r e r, *Et-Kasim*, w: *tamże*, s. 190.

⁶² Por. tenże, *Rimmon*, w: *tamże*, s. 648.

⁶³ Por. tenże, *Channaton*, w: *tamże*, s. 101.

⁶⁴ Por. F. G r a d l, *Jiftach-El*, w: *tamże*, s. 314.

⁶⁵ Por. M. S t u b h a n n, *Libnat*, w: *tamże*, s. 428.

⁶⁶ Por. F. G r a d l, *Kabul*, w: *tamże*, s. 330.

ki. Według tych danych teren Asera sięgałby więc 75 km od Akko, co wydaje się jednak bardziej idealizacją niż rzeczywistość zajętym obszarem.⁶⁷ Od tego punktu granica skręcała w stronę Rama, Tyru i Chosa, by zakończyć swój bieg nad morzem. Do wymienionego terytorium przypisane były dwadzieścia dwa miasta wraz z wioskami.

Jako początkowym wyznacznik granicy dla szóstego pokolenia jakim było pokolenie Neftalego (Joz 19,32-39) podana została miejscowość Chelef (Joz 19,33). Jej położenie jest identyfikowane na ok. 5 km od Taboru.⁶⁸ Granica ta dochodziła do Jordanu, idąc przez następujące punkty: Dąb w Saananim, Adami-Hannekeb Jabneel i Lakkum. Odcinek ten wyznaczał południową granicę pokolenia.⁶⁹ Adami-Hannekeb identyfikowane jest z Naftalis położonym ok. 10 km na południowy wschód od Tyberiady.⁷⁰ W tej okolicy sytuowane jest również Jabneel.⁷¹ Dąb w Saananim nie ma jednoznacznej identyfikacji. Miejsce to sytuuje się na północ od dawnego jeziora el-Hule, powyżej góry Tabor na południe od Jeziora Galilejskiego lub też utożsamia się z Kades w dolinie Ezdrelonu czy też z Chibret Han et Tuggar położonym na starożytnym szlaku handlowym z Egiptu do Damaszku.⁷² Zachodnią granicę tego pokolenia wyznaczały Aznot-Tabor oraz Chukkuk. Pierwsza z nich położona jest w okolicy góry Tabor, druga zaś na północnym brzegu Jeziora Galilejskiego.⁷³ Południową granicę stanowiły ziemie przynależne do pokolenia Zabulona, zaś ziemie Asera wyznaczały bieg granicy zachodniej. Granicę wschodnią stanowiła rzeka Jordan. Do określenia tych granic dołączona jest lista szesnastu miast i informacja o dziewiętnastu miastach przynależnych do tego rejonu. Niezgodność wymienionych miast i liczby podanej w podsumowaniu może sugerować, że w tekście wyszczególnione zostały jedynie miasta ufortyfikowane, lub też jest efektem późniejszego uzupełnienia tekstu.⁷⁴

⁶⁷ Por. F.V. Reiterer, *Sydon/Sydonici*, w: *tamże*, s. 705-706.

⁶⁸ Por. F. Grادل, *Chelef*, w: *tamże*, s. 106.

⁶⁹ Por. F.V. Reiterer, *Lakkum*, w: *tamże*, s. 423.

⁷⁰ Por. tenże, *Adami-Hannekeb*, w: *tamże*, s. 9.

⁷¹ Por. F. Grادل, *Jabneel*, w: *tamże*, s. 283

⁷² Por. J.B. Łach, *Księga Jozuego*, s. 335. F.V. Reiterer identyfikuje wspomniany Dąb z sanktuarium kananejskim. Natomiast Saananim lokalizuje 15 km na zachód od Morza Martwego na pograniczu ziem Neftalego i Issachara, co wydaje się jednak być mało prawdopodobne; zob. F.V. Reiterer, *Sannanim* (sic!), w: *NLB*, s. 667.

⁷³ Por. tenże, *Aznot-Tabor*, w: *tamże*, s. 51; F. Grادل, *Chukkuk*, w: *tamże*, s. 115.

⁷⁴ Por. J.B. Łach, *Księga Jozuego*, s. 339

Jako ostatni określony został dział pokolenia Dana (Joz 19,40-51). Obszar nadany temu pokoleniu wyznacza lista miast, która wymienia kolejno następujące miejscowości: Sorea, Esztaol, Ir-Szemesz, Szaalbin, Ajjalon, Jitla, Elon, Timnę, Ekron, Elteke, Gibbeton, Baalat, Jehud, Bebe-Barak, Gat-Rimmon, Me-Hajjarkon oraz wspomina obszar znajdujący się naprzeciw Jafy. Sorea wraz z sąsiadującym z nim Esztaol położone było 25 km na zachód od Jerozolimy. Rościli sobie do niego pretensje Filistyni. Ostatecznie znalazło się ono w rękach pokolenia Judy, które wyгнаło stamtąd Danitów (Sdz 18,1-28).⁷⁵ Esztaol sytuowane jest na terenie Szefeli. W Joz 15,33 miejscowość ta była przypisana Judzie. 1Krn 3,53 wspomina, że mieszkali tam potomkowie Kaleba.⁷⁶ Ir-Szemesz utożsamiane jest z Bet-Szemesz.⁷⁷ Miasto to położone było 25 km na zachód od Jerozolimy i stanowiło ośrodek kultu solarnego. Sdz 1,34 wskazuje, że pokoleniu Dana nie udało się podporządkować sobie tego miasta. Joz 19,17.22 wymienia jego nazwę wśród posiadłości pokolenia Issachara.⁷⁸ Szaalbin położone było także w rejonie Szefeli, 25 km od Jerozolimy. Również i to miasto nie zostało zdobyte, o czym wspomina Sdz 1,35.⁷⁹ Ajjalon stanowił warowną osadę Amorytów. 1Krn 6,54 przypisuje to miast Efraimow, a 1Krn 8,13 Benjaminowi, co w nawiązaniu do podziału zawartego w Księdze Jozuego wskazuje, że miasto owo stanowiło przedmiot sporu między poszczególnymi pokoleniami.⁸⁰ Jitla lokalizowane jest 3 km na południowy zachód od Kiriat Jearim lub też 17 km na południowy zachód od Jerozolimy.⁸¹ Miejscowość Elon sytuowana jest na pagórkowatym obszarze na zachód od Jerozolimy.⁸² Tekst wspomina także o zajęciu miasta Leszem i zmianie jego nazwy na Leszem-Dan. Zajęta miejscowość znajdowała się przy jednym ze źródeł Jordanu.⁸³ Timna jest sytuowana w pasie granicznym między pokoleniem Judy a Dana. Miejscowość ta została przejęta przez pokolenie Judy a w czasach Achaza przez Filistynów.⁸⁴ Ekron leżał najprawdopodob-

⁷⁵ Por. F.V. Reiterer, *Sora/Sorea*, w: NLB, s. 689.

⁷⁶ Por. F. Gradl, *Esztaol/Esztaolita*, w: *tamże*, s. 189.

⁷⁷ Por. tenże, *Ir-Szemesz*, w: *tamże*, s. 275.

⁷⁸ Por. F.V. Reiterer, *Bet-Szemesz*, w: *tamże*, s. 74.

⁷⁹ Por. tenże, *Szaalbin*, w: *tamże*, s. 716.

⁸⁰ Por. tenże, *Ajjalon*, w: *tamże*, s. 14.

⁸¹ Por. F. Gradl, *Jitla*, w: *tamże*, s. 314.

⁸² Por. tenże, *Elon*, w: *tamże*, s. 183.

⁸³ Por. F.V. Reiterer, *Leszem*, w: *tamże*, s. 426. Księga Sędziów w 18,27-29 utożsamia to miejsce z Lajisz.

⁸⁴ Por. F.V. Reiterer, *Timna*, w: NLB, s. 753.

niej 37 km na zachód od Jerozolimy. Był jednym ze znaczących miast filistyńskich. Jest wymieniany wśród miast judzkich (Joz 15,11) jak i w dziedzictwie Dana, co wskazuje na nietrwałość stosunków własności w tym rejonie. W czasach monarchii miasto to stanowiło silny ośrodek kultów pogańskich. Do boga Ekronu zwracał się o pomoc władca Państwa Północnego, Ochozjasz. Znalazło się ono pod panowaniem żydowskim dopiero w czasach machabejskich.⁸⁵ Elteke lokalizowane jest ok. 5 km na zachód od Gezer. Wzmiankowane jest jako miasto lewickie. Pod nazwą Altaku pojawia się w tekście asyryjskim datowanym na 2 połowę VIII w. przed Chr.⁸⁶ Gibbeton był prawdopodobnie położony 10 km na zachód od Gezer. W Joz 21,23 zaliczany jest do miast lewickich. Faktycznie do czasów późnej monarchii miasto to znajdowało się w rękach Filistynów. Walki o nie prowadzili zarówno Nadab jak i Zimri.⁸⁷ Baalat stanowi miasto, którego lokalizacja jest uznawana za niemożliwą. 1Krn 4,33 wymienia je jako miasto graniczne pokolenia Symeona.⁸⁸ Jehud sytuowane jest 15 km na południowy wschód od dzisiejszego Tel Awiwu.⁸⁹ Podobnie jak w przypadku Baalat również niemożliwe jest określenie położenia miejscowości Bene-Barak.⁹⁰ Miasto Gat-Rimon sytuowane jest ok. 5 km na południowy wschód od Tel Awiwu. Joz 25,21 wymienia je jako miasto przydzielone lewitom.⁹¹ Najbardziej niejednoznaczne jest określenie Me-Hajarkon, które może oznaczać rzekę uchodzącą do Morza Śródziemnego kilka kilometrów na południe od Tel Awiwu lub też miejsce położone u ujścia rzeki.⁹² Granice tego terytorium określone są przez listę miast położonych na zachód od terytorium Beniamina, choć w rzeczywistości pokolenie Dana nie zajęło tego terytorium, gdyż zostało z niego wyparte przez Amorytów (Sdz 1,34-35) a następnie przez Filistynów (Sdz 13-16). Spowodowało to migrację Danitów w kierunku północnym, o czym wspomina w. 47.⁹³

⁸⁵ Por. tenże, *Ekron*, w: *tamże*, s. 176.

⁸⁶ Por. F. Gradl, *Elteke*, w: *tamże*, s. 183.

⁸⁷ Por. tenże, *Gibbeton*, w: *tamże*, s. 222.

⁸⁸ Por. F.V. Reiterer, *Baalat*, w: *tamże*, s. 52.

⁸⁹ Por. tenże, *Jehud*, w: *tamże*, s. 293.

⁹⁰ Por. tenże, *Bene Barak*, w: *tamże*, s. 66.

⁹¹ Por. tenże, *Gat-Rimmon*, w: *tamże*, s. 216.

⁹² Por. tenże, *Me-Hajarkon*, w: *tamże*, s. 473.

⁹³ Por. BJ, s. 261.

Teologiczne aspekty opisu ziemi

Sposób nadawania ziemi

Księga Jozuego wskazuje, że zasadniczą drogą, na jakiej przydzielana jest ziemia dla poszczególnych pokoleń, jest losowanie. Ten sposób nadawania ziemi ma podkreślić, iż jej posiadanie nie wynika jedynie z ludzkich aspiracji czy możliwości, ale jest darem samego Boga. To On decyduje o tym, które części ziemi zostają przydzielone poszczególnym rodóm. Wyrazem woli Boga w tej kwestii są losy określające przydzielone partie ziemi. Przydział ziemi nadanej w ten sposób ma charakter trwały. Zajmowany obszar przechodzi w ręce następców kolejnych pokoleń jako ich odwieczne dziedzictwo. Dlatego rzucane losy z czasem stają się synonimem „posiadłości” czy też „przydzielonej ziemi”. Choć poszczególne pokolenia otrzymały ziemię, to jednak jej faktycznym właścicielem jest sam Bóg. Dział ziemi przez Niego nadanej jest nieodwołalny. Dlatego raz przydzielona ziemia powinna pozostać na zawsze w rękach tego samego rodu. Dlatego losowe nadziały ziemi stanowią podstawę do terytorialnych roszczeń kolejnych pokoleń. Stanowią one również zabezpieczenie przed próbami zajmowania terenów przez poszczególnych władców panujących nad ziemiami Izraela.

Losowanie ziemi dokonuje się na mocy nakazu Boga. Został on przekazany Mojżeszowi, a jego bezpośrednim wykonawcą jest Jozue. Temu losowaniu nie podlegają pokolenia zajordańskie. One otrzymały ziemię na równinach Moabu na mocy decyzji i obietnicy Mojżesza (Joz 13,8.15.24.29.32). Nadanie ziemi za pomocą losowania odbyło się w dwóch turach. Pierwsza, która odbyła się w Gligal, stanowiła przydział terytoriów dla Judy, Efraima i połowy Manassesza (Joz 15–17). Druga została przeprowadzona w Szilo, gdzie nadano ziemię dla pozostałych siedmiu pokoleń. W obu przypadkach podziału dokonano w sanktuariach, co ukazuje związek podjętych na tej drodze decyzji z Bogiem i podkreśla ich trwałość oraz niezmienny charakter. O tym, że przyjęte rozwiązania miały charakter nieodwołalny świadczy także wzmianka, iż podział ziemi, jaki miał miejsce w Szilo, poprzedził przegląd ziemi oraz opisanie jej w specjalnej księdze (Joz 18,8–10).⁹⁴

⁹⁴ Por. N.C. H a b e l, *The Land is Mine: Six Biblical Ideologies, Overtures to Biblical Theology*, Mineapolis 1995, s. 56-58.

Powyższy sposób przydzielenia ziemi stał na straży sprawiedliwości, jaka miała panować pośród Izraelitów. Nikt z nich nie miał prawa do zmiany porządku ustalonego przez Boga. Ziemia została podzielona i przydzielona tak, by służyła dobru poszczególnych pokoleń. Żadna z grup, szczepów czy rodów nie mogła uzurpować sobie praw do posiadania ziemi nadanej innym. Określenie poszczególnych działów mianem dziedzictwa podkreślało, że nadanie ziemi nie jest epizodem obowiązującym na czas życia jednego pokolenia, ale stanowi trwałą decyzję obowiązującą przez wieki. Jeśli tak, to żaden z działów ziemi nie mógł być odebrany. Tym samym dziedzictwo rodowe stanowiło trwałe oparcie służące utrzymaniu życia. Ponieważ było ono darem Boga, wyrażało tym samym trwałość łaski udzielanej przez Boga swemu ludowi. Sytuację tę wzmacniał mechanizm Roku Jubileuszowego, na mocy którego ziemia dana pod zastaw wracała do swego pierwotnego właściciela (Kpł 25,8-54).⁹⁵

Losowe przydzielanie ziemi nie przeciwstawia się indywidualnej aktywności sprzyjającej przejściu niektórych terytoriów. Księga Jozuego przedstawia trzy przypadki takiego otrzymania ziemi. Pierwszy dotyczy Kaleba, który upomina się o dział należny mu za postaw jaką wykazał się podczas zwiadu dokonanego na terenie ziemi Kanaanu (Joz 14,6-9). Drugi jest związany z obietnicą Kaleba oddania za żonę córki Aksy zdobywcy miasta Kiriat Sefer. Po wypełnieniu tej obietnicy Aksa poprosiła ojca o źródła wód znajdujące się na terytoriach Negebu (15,16-19). Trzeci przedstawia kwestię trwałego przydzielenia ziemi córkom Selofchada, które mogłyby zostać pozbawione swej ziem z powodu braku synów (Joz 17,3-6). We wszystkich tych przypadkach zwracano się jednak do Jozuego jako do przywódcy i osoby, która w imieniu Boga dokonywała losowego nadawania ziemi.

Inicjatywą dotyczącą nadania ziemi wykazują się również Lewici. Nie mieli oni swego własnego działu, ale zwrócili się do arcykapłana Eleazara, Jozuego i starszych rodu z prośbą o nadanie im miast do zamieszkania wraz z pastwiskami (Joz 21,1nn.). W efekcie zostali oni rozmieszczeni pośród ziem poszczególnych pokoleń. O odmiennym sposobie nadawania ziemi świadczy też wyznaczenie miast ucieczki. W tym przypadku Bóg nakazuje Jozuemu wyznaczenie miast służących za miejsce schronienia dla nieumyślnego zabójcy przez mścicie-

⁹⁵ Por. J.F.D. Cr e a c h, *Joshua 13–21 and the Politics of Land Division*, *A Journal of Bible and Theology* 66 (2012) 2, s. 160-161.

lem krwi (Joz 20,1-3). Również Jozue sam prosi o nadanie mu miasta Timnat-Serach w górach Efraima (Joz 19,50).⁹⁶

Opis nadawania ziemi przedstawiony w Księdze Jozuego stanowi ewenement w stosunku do zwyczajów panujących na starożytnym Bliskim Wschodzie. W tym rejonie świata podział rozpoczynał się od nadania ziemi przysługującej władcy. Następnie to on decydował o dalszym jej podziale i dysponował prawem do powiększania zasobów swej ziemi kosztem poddanych, dzięki czemu rozszerzał zakres swej władzy i umacniał własną pozycję. Poszerzenie posiadanych arealów ziemi przyczyniało się bowiem do wzmacniania siły oddziaływania władcy na poddanych. Natomiast w przypadku opisu podziału ziemi w Księdze Jozuego nie ma jakichkolwiek odniesień do władcy, czy też przysługującego mu działu ziemi. Przesłanie tej księgi zawiera jednoznaczne stwierdzenie, że to Bóg jest jedynym posiadaczem ziemi i tylko On decyduje o jej dystrybucji. Poszczególne działki ziemi są przez Niego precyzyjnie przypisane danym pokoleniom. W przeciwieństwie do monarchii otaczających Izrael prawo do posiadania i jej rozdzielania przysługuje jedynie samemu Bogu. Tym samym tekst księgi dokonuje w tej kwestii swoistej detronizacji władcy. Nie może on sobie rościć pretensji do przejmowania poszczególnych terytoriów, nie ma też prawa do sprawowania nad nimi kontroli, gdyż wtedy wkraczałby w kompetencje samego Boga. Tym samym tekst biblijny podkreśla, że wszelkie roszczenia władcy do ziemi nadanej poszczególnym pokoleniom są bezzasadne.⁹⁷ Jozue, który był przywódcą ludu, swój dział otrzymał jako ostatni, a jego rola w podziale ziemi sprowadzała się jedynie do przekazywania poszczególnym pokoleniom woli Boga względem przydzielanych im terytoriów. Fakt ten podkreśla prezentowaną przez Księgę Jozuego koncepcję własności ziemi, którą Bóg rozdzielił Izraelowi.

Warunki utrzymania ziemi

Ziemia, jaką otrzymują Izraelici, stanowi ucieleśnienie obietnicy samego Boga. Jest ona dobra (Joz 23,15). Charakteryzuje ją obfitość wody. Ziemia ta przynosi obfite plony pszenicy, winorośli, granatów i oliwek. Jest bogata w żelazo i miedź. Zawiera to wszystko za czym Izraelici tęsknili w zarówno w czasie niewoli jak i podczas wędrów-

⁹⁶ Por. N.C. H a b e l, *The Land is Mine: Six Biblical Ideologies*, s. 57.

⁹⁷ Por. J.F.D. C r e a c h, *Joshua 13-21 and the Politics of Land Division*, s. 153-154

ki przez pustynię. Jej obfitość stanowi znak łaski Boga, który udziela swemu ludowi pewnego i bezpiecznego życia. To, co Izrael otrzymuje, jest przeciwstawne jego dotychczasowej egzystencji. Ziemia w jakiej żył do tej pory była naznaczona podejmowanym przez Izraelitów niezmiernym wysiłkiem w celu zapewnienia sobie życia. Efekt tego wysiłku był niewspółmierny, a życie Izraelitów było nieustannie zagrożone. Teraz w podarowanej mu nowej ziemi życie staje się aktem łaski ze strony Boga. Nadana ziemia wskazuje, że życie Izraela nie jest już przedmiotem obietnicy, ale faktem wynikającym z realizacji zapowiedzi danych przez Boga. Ten dar kształtuje w nowy sposób samego Izraela. Odkrywa on, że dzięki niemu może istnieć jako dzieło samego Boga.⁹⁸ Dlatego w obliczu podboju i podziału Ziemi Obiecanej Jozue został wezwany do słuchania i rozważania Księgi Prawa (Joz 1,6-9). Ten nakaz przypomina wezwanie do odwagi skierowane do wojownika. Nie dotyczy jednak on kwestii walki militarnej, ale wskazuje na męstwo w słuchaniu i wypełnianiu wskazań Bożych. One decydują o przejęciu i istnieniu Izraelitów w ziemi danej im przez Boga. Wierność Jego Prawu stanowi gwarancję przejęcia ziemi i obfitych darów jakie ona przynosi. To wszystko nie wynika z przemyślności i siły Izraelitów, ale stanowi dar Boga. Izrael przez skierowane do niego słowo Boga rozpoznał ten dar i zrozumiał drogę na jakiej może go otrzymać i zachować.⁹⁹

Ziemia jaką dostał Izrael jest własnością Boga. W rzeczywistości to On sam dokonuje jej podboju. Usuwa z niej narody zamieszkujące jej obszar. Podkreśla to fakt, że to Bóg określa sposób podejmowanej przez Izraelitów walki. Jest ukazany jako Ten, który wspomaga ich nadzwyczajnymi środkami, gdy zrzuca potężne gązdy, czy zatrzymuje bieg słońca, by lud przez Niego wybrany mógł odnieść zwycięstwo i posiąść ziemię przeznaczoną mu przez Boga. Jego mocy nikt i nic nie jest się w stanie oprzeć. Wieści o działaniu Boga budzą respekt i strach wśród mieszkańców Jerycha i Gibeonu. W ich oczach Bóg Izraela jest tym, który pokonuje wszelkie przeszkody na drodze ku Ziemi Obiecanej. On wcześniej otwiera przez Hebrajczykami wody Morza Trzciny, On prowadzi ich przez pustynię i On daje zwycięstwo nad amoryckimi królami. Ten Bóg jest prawowitym właścicielem ziemi, którą może odbierać jednym narodom i nadawać innym we-

⁹⁸ Por. W. Brueggemann, *The Land. Place as Gift, Promise, and Challenge in Biblical Faith*, Overtures to Biblical Theology, Minneapolis 2002², s. 47-48.

⁹⁹ *Tamże*, s. 57.

dług swej własnej woli. Wyznacznikiem takiego działania Boga jest świętość ludzi zamieszkujących ziemię. Bóg niszczy narody żyjące w kraju Kanaanu, gdyż swym postępowaniem splugawiły one zajmowane przez nie miejsce. Dlatego ich usunięcie stanowi oczyszczenie świętego obszaru ziemi. Na miejsce tych narodów Bóg wprowadza lud wybrany i uformowany przez Niego podczas doświadczenia wędrówki przez pustynię i wydarzenia składające się na podbój Ziemi Obiecanej. Od tego ludu domaga się jednoznacznego opowiedzenia się za trwaniem przy Bogu. W przeciwnym przypadku naród Izraela czeka taki sam los, jaki spotkał narody, które zostały przed nim wydzielone. Powyższe ujęcie wzmacnia fakt ocalenia mieszkańców Kanaanu, którzy jak Rahab czy Gibeonici opowiedzieli się po stronie Boga, uznając Jego decyzję przyznającą prawo do ziemi dla Izraelitów.

W świetle powyższego Izrael wchodząc do przydzielonej mu ziemi i zajmując jej terytoria będzie postawiony wobec problemu ciągłego zmagania się o wierność Bogu. Dlatego zdobyta i nadana mu ziemia będzie nieustannym przedmiotem walki. Jej utrzymanie będzie możliwe tylko wtedy, gdy Izraelici będą postępowali zgodnie z nakazami Boga. Obszar ten stanowi zatem nieustanne wyzwanie dla ludu wybranego przez Boga. Jest przestrzenią do nieustannego zdobywania, ale to może się dokonać jedynie przy pomocy i wsparciu ze strony Boga. Taka zaś sytuacja domaga się nieustannego zaufania i posłuszeństwa Izraelitów wobec Boga i praw które On nadał Izraelowi.¹⁰⁰

Świętość ziemi

Bóg, który obdarowuje ziemią, jest święty. Tym samym również dar ziemi charakteryzuje świętość. W konsekwencji zamieszkujący ją ludzie winni odznaczać się świętością. To jej brak zadecydował o wygnaniu ludów zamieszkujących tę ziemię przed Izraelitami. Świętość ziemi podkreśla liczba pokoleń, które ją otrzymują. Jej obszar, stanowiący swoiste sacrum, został rozdzielony pomiędzy dwanaście pokoleń. W celu zachowania tej liczby w miejsce szczepu Lewitów wprowadzone zostały szczepy Efraima i Manassessa. Oba te szczepy składały się na pokolenie Józefa. W ten sposób zachowana została liczba dwunastu obszarów odpowiadająca dwunastu synom Jakuba. Tym samym przydział ziemi wpisuje się w ciąg obietnic danych pa-

¹⁰⁰ Por. N.C. H a b e l, *The Land is Mine: Six Biblical Ideologies*, s. 58-63.

triarchom i stanowi kolejny etap świętej historii będący jej materialną realizacją. Głębię owej historii, jak i jej dalszą przestrzeń wyznacza brak działu ziemi dla pokolenia Lewitów. Nie otrzymują oni ziemi, gdyż ich działem będzie sam Bóg. To dziedzictwo nie ma charakteru materialnego i wprost odnosi się do udziału w świętości Boga, która pozostałym pokoleniom przypada przez codzienną egzystencję. Brak działu ziemi przypadającej dla Lewitów przewija się jak motyw przewodni przez Księgę Jozuego (Joz 13,14.33; 14,3-4). Jednocześnie księga podkreśla ich szczególny status wymieniając z wielką dokładnością przypadające im miasta i pastwiska (Joz 21,1nn.). W ten sposób przez rozproszenie Lewitów pośród poszczególnych pokoleń Izrael otrzymuje sakralny znak. Przepomina on o Bogu – dawcy ziemi oraz podkreśla, iż ziemia i żyjący na niej ludzie stanowią swoiste sanktuarium Boga.¹⁰¹

Świętości ziemi podkreśla także instytucja miast ucieczki. Stały one miejsce schronienia dla osób, które w sposób przypadkowy naruszyły czyjeś prawo do życia. Zabójstwo, a tym samym rozlanie krwi, stanowiło jedną z najcięższych przewin. Przyczyniało się ono nie tylko do zbrukania zabójcy, ale także – a może przede wszystkim – do uczynienia nieczystą ziemi na którą spływała krew zamordowanego człowieka. Kontakt z krwią czynił bowiem nieczystym. Taka sytuacja wymagała zadośćuczynienia. Ceną odkupienia za krew mogła być tylko krew osoby winnej zabójstwa. Tylko ona mogła dokonać oczyszczenia tego, co w wyniku zabójstwa stało się nieczystym. W akcie wykonywanym przez mściciela osoby zamordowanej chodziło więc nie tyle o wymierzenie sprawiedliwości zgodnej z *ius talionis*, ile o dokonanie aktu przywrócenia czystości ziemi. Warunkiem takiej ekspiacji było przelanie krwi winowajcy. Jednak w przypadku, gdyby przelano krew nieumyślnego zabójcy, dokonano by aktu odwrotnego. Ziemia, zamiast zostać oczyszczona, stałaby jeszcze bardziej sprofanowana. Domniemana naprawa przyniosłaby powiększenie zła. Przed taką sytuacją chroniły miasta ucieczki. Dlatego nie dawały one schronienia umyślnym zabójcom. Powyższa instytucja, niezależnie od jej wymiarów praktycznych, służyła ochronie świętości ziemi i tę świętość podkreślała. Podkreśla to Księga Jozuego, dbając o precyzyjne określenie tych miejsc.¹⁰²

¹⁰¹ Por. J.F.D. C r e a c h, *Joshua 13–21 and the Politics of Land Division*, s. 158.

¹⁰² *Tamże*, s. 159-160.

O świętości ziemi, którą Izraelitom przekazuje Bóg świadczy również przygotowanie jakiemu poddają się oni przed zajęciem ziemi Kanaanu. W obliczu czekającej walki spodziewać by się można opisu przygotowań o charakterze militarnym. Tymczasem Księga Jozuego opowiada o rytualnych czynnościach podjętych przed podbojem. Pierwszym aktem, którego dokonują Izraelici po przekroczeniu Jordanu na ziemi danej im przez Boga jest poddanie obrzezaniu tych wszystkich, którzy nie zostali obrzezani podczas wędrówki przez pustynię (Joz 5,2-9). Następnie celebrują Paschę na ziemi do której weszli (Joz 5,10-12). Jest to więc kolejny akt religijny. Znamienne jest też zachowanie Jozuego w obliczu spotkanego anioła Pana. Jozue pada na twarz i zdejmuje sandały. Czyni tak, gdyż ziemia na której stanął, jest ziemią świętą (Joz 5,13-15). Wszystkie te czynności stanowią rytę mające na celu oczyszczenie i uświęcenie Izraelitów przed rozpoczęciem podboju. Postępują tak dlatego, gdyż przejęcie ziemi, która jest święta wymaga uświęcenia ludu, który ją otrzyma. Militarny aspekt przygotowania nie jest więc najistotniejszy. On schodzi na drugi plan, a wręcz wydaje się pominięty. Pierwszoplanową czynnością Izraelitów jest ich duchowe przygotowanie. Prowadzi ono do ukształtowania prawidłowych relacji z Bogiem. Izrael staje się ludem, który jest posłuszny Bogu. Jest ludem wolnym od wszelkiej nieczystości, związanym z Bogiem przymierzem i zachowującym jego prawa, dlatego z rąk Boga może on otrzymać ziemię. Zbudowanie głębokiej i nierozzerwalnej więzi z Bogiem stanowi w ujęciu Księgi Jozuego zasadniczy i istotny element niezbędny do przejścia ziemi Kanaanu, ziemi, którą obiecał Bóg. Ta relacja z Bogiem jest zdecydowanie ważniejsza niż wszelkie poczynania militarne. Ona stanowi warunek bez spełnienia, którego przejęcie ziemi byłoby niemożliwe.

Ideę tę podkreśla również nakaz całkowitego wyniszczenia Kanaanczyków. Takie działanie ma stanowić akt oczyszczenia ziemi. Naród ten ukazany jest jako lud, który przez swe nieprawości skałił świętość ziemi. Dlatego Bóg nie pozwala na to, by dalej zamieszkiwał on tę ziemię, gdyż swoją obecnością lud ten dokonuje profanacji ziemi świętej. Również wszelkie przedmioty, jakimi się posługiwał, jak i wzniesione przez niego budowle, przyczyniają się do skażenia tej ziemi nieczystością. Dlatego Izraelici po ich zdobyciu mają je zniszczyć, co stanowi akt poświęcenia ich Bogu. Tak surowy nakaz jest przejawem wezwania do braku jakiegokolwiek tolerancji wobec zła. Wymaga go świętość ziemi, do jakiej wchodzi Izraeli-

ci. Dokonywany przez nich podbój niej jest więc prostym przejściem terenów należących do wroga. Podbój ten stanowi akt oczyszczenia ziemi stanowiącej własność Boga od wszelkiego zła i przywrócenia jej uprzedniej świętości. W ten sposób staje się on obrazem i zapowiedzią odkupieńczego aktu dokonanego przez Boga wobec świat.¹⁰³

Do przejścia ziemi, która jest święta, niezbędne jest całkowite posłuszeństwo Bogu. Jego wyrazem jest słuchanie słowa Boga. Izrael wraz z podbojem tej ziemi wkracza w nowy etap swych dziejów. Zamyka się czas jego wędrówki przez pustynię, okres nieustannej zmiany miejsca pobytu. Teraz otrzymuje swoje dziedzictwo. Spełnia się wobec niego obietnica Boga, jednocześnie otwiera się nieznana przestrzeń. Jest nią ziemia, która ma stanowić jego stały dom. By w nim zamieszkać, potrzeba uformowania Izraela, by był ludem świętym, czyli posłusznym słowu Boga. Podkreśla to długi postój Izraelitów poprzedzający nie tylko podbój Ziemi Obiecanej ale i przekroczenie jej granicy. Jego zasadniczym celem jest słuchanie słowa Boga skierowanego do Izraelitów przez Mojżesza. Ono uczy Izraelitów wiary, przełamuje ich obawy i wprowadza w nową rzeczywistość życia. Słowo to będzie prowadziło ich po nowej, nieznanej im ziemi. Ono będzie kształtowało ich życie tak, by mogli korzystać z wszelkich owoców jakie przynosi im ziemia подарowana przez Boga.¹⁰⁴

Księga Jozuego w swoim opisie odnosi się do danych historycznych i geograficznych związanych z podbojem Ziemi Obiecanej. Jednak przedstawiany przez nią obraz podporządkowany jest jej przesłaniu teologicznemu. Zdobycie ziemi ukazane jest jako wydarzenie o charakterze nadzwyczajnym, które mogło się dokonać jedynie dzięki interwencji Boga. On przekazał Izraelitom całą ziemię. Dlatego zajęte terytorium zostało ukazane w sposób schematyczny. Ziemię, którą posiadli Izraelici, opisano jako terytorium składające się z czterech rejonów: wzgórz, Negebu, Szefeli i stoków górskich. Opis ten wskazuje na całość terytorium przejętego przez Hebrajczyków. Taki model wzmacnia stosowane określenie „cały kraj”. Jednak mimo że podbój

¹⁰³ Por. D.M. Howard Jr, *Joshua*, The New American Commentary, t. 5, Nashville 1998, s. 60-61.

¹⁰⁴ Por. W. Brueggemann, *The Land*, s. 43-44.

ukazany jest jako jedna kampania, to jednak poszczególne elementy opowiadań dotyczących podejmowanych walk wskazują, że faktycznie był to dość długi proces, na który składały się interwencje militarne oraz migracje o charakterze pokojowym.

Księga Jozuego podejmując temat podziału ziemi należnej Izraelitom, stara się utworzyć werbalną mapę tych terytoriów. Przedstawia ją w trzech sekwencjach. Pierwsza koncentruje się na pokoleniach zamieszkujących Transjordanię i stanowi retrospekcję poleceń nadanych przez Mojżesza a potwierdzonych przez Jozuego. Druga sekwencja, najbardziej szczegółowa koncentruje się na pokoleniu Judy i Symeona oraz pokoleniu Dana oraz Józefa ukazanego jako pokolenia złożonego z szczepu Efraima i połowy szczepu Manassesza. To rozbiecie ma na celu uzupełnienie liczby dwunastu pokoleń z racji braku działu ziemi dla pokolenia Lewiego. Trzecia sekwencja dotyczy pokoleń zgrupowanych na północy obejmujących szczepy Issachara, Neftalego, Zabulona i Asera. W obu tych sekwencjach dotyczących podziału ziemi, zajętej po przekroczeniu Jordanu, osobą pośredniczącą w nadawaniu ziemi jest Jozue. Podziały ziemi dokonane przez niego dokonują się kolejno na terenie sanktuariów w Gilgal i Sychem.

Księga Jozuego usiłuje precyzyjnie określić przebieg granic, jak i listy miast przynależnych do poszczególnych pokoleń. Podane dane nie zawsze mają charakter precyzyjny i wielokrotnie są trudne do lokalizacji. Autor Joz zdaje się opierać na różnych tradycjach, co niekiedy powoduje sprzeczności w podawanych informacjach. Mogą one także odzwierciedlać konflikty między poszczególnymi pokoleniami dotyczącymi prawa do danych miast, lub też być echem migracji pokoleń w obrębie terytorium Ziemi Obiecanej. W rozdzielane ziemie wpisane zostały także terytoria zamieszkałe przez pogan, co wskazuje, że autor chciał przedstawić całościową wizję ziemi danej Izraelowi.

W przestrzeni teologicznej Księga Jozuego akcentuje, że ziemia jaką otrzymuje Izrael jest własnością Boga. Tej idei służy obraz nadania ziemi przez losowanie, ukazanie osób wyznaczających działu ziemi jako wskazanych przez Boga, oraz podkreślenie, że podział ziemi dokonał się w sanktuariach. Nadanie ziemi przez Boga służy jednocześnie potwierdzeniu wieczystego przydziału ziemi dla danych pokoleń, co ma chronić przed jakimikolwiek próbami wywłaszczenia z otrzymanej ziemi. Ziemia przedstawiona jako dar Boga stanowi jednocześnie ucieleśnienie Bożych obietnic złożonych Izraelitom na

przestrzeni ich dziejów. Powiązanie ziemi z Bogiem podkreśla także jej sakralny charakter. Jest ona święta, gdyż jej Dawca jest święty. Tym samym posiadanie ziemi wymaga świętości od ludu który ją zamieszkuje. Jej brakiem Księga Jozuego tłumaczy wydziedziczenie z niej ludów dotychczas ją zamieszkujących. Jednocześnie warunkiem jej utrzymania jest świętość Izraela, co wyraża się w wiernym przestrzeganiu Praw nadanych mu przez Boga. Wezwanie do owej świętości jest wyrażone religijnym przygotowaniem poprzedzającym podbój ziemi oraz ustanowieniem takich instytucji jak miasta ucieczki, które służyły ochronie ziemi przed naruszeniem jej *sacrum*. Dodatkowym wzmocnieniem powołania do świętości ludu zamieszkującego ziemię daną mu przez Boga było rozlokowanie w poszczególnych miastach na terenie wszystkich pokoleń Lewitów, którzy jako przeznaczeni na służbę Bogu nie mieli swego odrębnego działu ziemi, gdyż ich dziedzictwem był sam Bóg.

ks. Krzysztof Piotr KOWALIK